

CASPAR STRESO (DEN HAAG)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
20 APRIL 1640
2344

Naar aanleiding van een verzoek van Huygens om een oordeel te geven over zijn ‘Orgelgebruyck.’

In de periode 1639-1640 schreef Huygens een pamflet ter ondersteuning van de begeleiding van de psalmen in de eredienst door het orgel, dat in 1641 door Bonaventura en Abraham Elsevier in Leiden zou worden gepubliceerd onder de titel *Gebruyck of ongebruyck van't orgel in de Kercken der Vereenighde Nederlanden*, kortweg het ‘Orgelgebruyck’. Voordat Huygens het werkje naar de drukker bracht, liet hij het lezen door een aantal vrienden en kennissen. In eerste instantie benaderde Huygens twee Haagse predikanten, Caspar Streso en Eleazar Lootius. Daarna stuurde hij het manuscript naar Amsterdam, waar Pieter Corneliszoon Hooft, Caspar Barlaeus en Joachim van Wickevoort het konden lezen, terwijl ook René Descartes de tekst onder ogen kreeg.

Samenvatting: Streso heeft Huygens’ ‘Orgelgebruyck’ gelezen en retourneert het handschrift. Hij looft de opzet, maar is het met sommige aspecten van de inhoud niet eens. Hij stuurt Huygens tevens notities (‘Notæ’) bij sommige passages, alsmede twee geschriften door hem vervaardigd die op de kwestie betrekking hebben.

Bijlagen: ‘Orgelgebruyck’; ‘Notæ’ (Streso, met betrekking tot het ‘Orgelgebruyck’, 1640); ‘De ceremoniis ecclesiasticis’ (Streso); ‘De philosophiæ verâ dispositione’ (Streso).

Over een antwoord van Huygens is niets bekend.

Primaire bronnen: Londen, Brit. Libr., Ms. Add. 22953, nr. 108, fol. 237: brief (enkelvel, 19,5x30,5cm, a|b; autograaf), zonder bijlagen.

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLVIII, fols. 668-669: bijlage (dubbelvel, 15x19cm, abcd, dwars beschreven; autograaf).

— *Responsa* 1641, pp. 3-5: brief; pp. 6-15: ‘Notæ.’

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 2344, p. 21: volledig (naar *Responsa*).

Naam Bijlage: Richard Hooker.

Plaatsen: Leiden; Republiek (Verenigde Nederlanden).

Plaats Bijlage: Kloosterkerk (Den Haag).

Titels Bijlage: Nieuwe Testament; Psalm 136; Tien Geboden.

Glossarium: organum (orgel).

Glossarium Bijlage: cantare (zingen); cantatio (gezag); canticum (lied); cantio (lied); cantus (gezag); carmen (lied); musica (muziek); organa (orgel); plectrum (strijkstok); psalmus (psalm); pulsatio (spel); sonus (toon); vox (stem).

Transcriptie

¹Magnifico Domino

Domino de Zuilichem.

Magnifice Domine,

Perlegi scriptum de organo. Ipsemet retulisse et iudicium dixisse, nisi me valetudo læsa hâc tempestate arceret à plateis.

---

1. *Responsa*: Zonder adres.

Dignum est istud thema consideratione doctorum, et synodos quoque nostras aliquoties habuit occupatas. Tractatio methodum habet elegantem, quosdam abusus rectè perstringens, quosdam usus rectè exigens, et argumentis solidis singula suadens. Quâ parte theologiam et doctrinam de rebus adiaphoris propius concernit, videbatur im- | 4 | -petere quædam Reformationis essentialia. Exciderunt quædam notæ inter legendum natæ, sed carent decore et decoro calami et styli. Addo tamen, ut tester me legisse. Venia supplebit defectum.

Addo duo manuscripta, olim, cum Leidæ otiarer, composita, quorum alterum, de ceremoniis ecclesiasticis, argumenta suppeditat, cur ecclesiasticum illum organi usum, de quo in fine scripti agitur, improbem. Alterum, de philosophiæ verâ dispositione, rationes reddit, cur aliquid aliud in finem istum obtinendum introductum cupiam, præsertim cap. 5, 20, 21, etc. Rogo quam humanissimè ut Magnificentia Tua utrumque manuscriptum dato otio percurrat et iudicium suum mihi aperiatur.

Deum oro quam | 5 | maximè ut omnibus qui ad clavum Reipublicæ sedent infundat talem sollicitudinem circa ea quæ Ecclesiæ dedecori et scandalo sunt.

Magnificentiæ Tuæ humillissimus
Casparus Streso.

²Hagæ, 20 Aprilis 1640. | 6 |

Bijlage

[1.] Nota bene. *Camerspelen hebben noch yet stichtelijc uyt de H. ³geschiedenissen verthoont.* Respondeo: Sacrorum profana eloquutio et repræsentatio longè profanior est quam profanus sonus sine mente in loco sacro.

[2.] Nota bene. Alia est convivii, alia musicæ voluptas. Illa loco sacro non convenit, hæc convenit. Ratio: quia conviviorum voluptas corporea est, et non solum cibis, sed colloquiis ac debacchationibus constat, in quibus præcipuè residet quod contra ædificationem est. ⁴Musicæ autem voluptas, sacra, aut saltem non profana carmina sonando, ad mentis elevationem suo modo pertinet; saltem, si non pertinet ad istam ⁵ἐὐσχημοσύνην καὶ τάξιν 1 Cor. 14. v. 40, quod facile do, non est | 7 | tamen contra eam. In templis multa sunt et fiunt quæ nec ecclesiastica nec profana sunt, sed civilia, quæ propter eximium loci usum atque scopum non facile introduxerim; ita propter ἀδιαφορίαν non facile ejecerim introducta et inoleta. Nam consuetudines sine necessitate impetere nec laudem meretur, nec invidiam et censuram effugit. Impuri carminis repræsentatio meritò ex templis ejicitur.

[3.] Nota bene. Mos sepeliendi in templis ex superstitione ortus est, credo. At potuisset etiam sine superstitione oriri, sicut nunc sine superstitione usurpatur. Sepelimus in templo, non ut in loco sanctiore, sed ut in loco honoratiore. Honoris, non religionis est in templis sepeliri. Fateor non esse ex usu, | 8 | sed sine superstitione esse contendo, et non valere argumentum ab origine desumptum. | 668v |

[4.] Nota bene. Quorundam dictorum Græca vel Latina citatio intellectum imperitorum videtur impeditura. Forte præstaret, contextum totum facere Belgicum, et siquid elegantiae est in Græcis vel Latinis in margine scribere.

[5.] Nota bene. ⁶[Non] approbo quod musica cum voce et corde conjuncta directè pertineat ad laudem Dei; ⁷sed quod cum voce conjuncta adfectus cordis cieat, et cor voci conjungat, atque ita indirectè laudes Dei operetur.

[6.] Nota bene. Licitus est usus ecclesiasticus, sed usus civilis illicitus ideò non est; modo abusus arceatur. | 9 |

---

2. *Responsa*: <Hagæ-Comitis>.

3. *Responsa*: <gheschiedenissen>.

4. *Responsa*: niet onderstreept.

5. 1 Cor. 14:40: Πάντα ἐὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν.

6. In KA XLVIII <Non> ontbreekt, in de *Responsa* is het vanwege de context terecht toegevoegd.

7. *Responsa*: niet onderstreept.

[7.] Nota bene. Si ad cultum et devotionem adhibenda est musica, non parum in eo situm videtur, ut artifex sit bonus Christianus. Non perinde est, sive histrio in aulâ, pontificiusve in templo, sive vir honestus et pius plectrum gerat in sacris canticis. Admonitio inserenda.

[8.] Nota bene. Utut templi Judaici musica merè ceremonialis non fuerit et Judæis peculiaris, tamen non fuit adiaphora, sed ex mandato per Prophetas instituta, ab Apostolis nec usurpata nec commendata, et in spirituali infantia veterum fundata, vitæ æternæ gaudia et Novi Testamenti abundantiam spiritualem sacramentaliter ex instituto repræsentans, ideoque non in synagogis, quod sciam, sed in solo | 10 | templo usitata. ⁸Apud nos, si quis est in sacris organorum locus et usus, inter adiaphora censendus est, nec ullo modo sacramentalis putandus. | 669r |

[9.] Nota bene. Hookeri pietas apud pios Anglos non multum celebratur, sed potius desideratur. Utut ⁹hoc loco vera dixit, non videtur ideò pro pio celebrandus.

[10.] Nota bene. De tabulis quibus verbum Dei aureis literis est inscriptum. Non videtur offendiculum, cujus quidem mentio hoc scripto digna. Non enim omnia vana sunt, quæ præter ornamentum nullum usum habent. Vanitas non tam entis quam mentis affectio est, et in eo constitit, quod mens hominis ad magnos fines assequendos inania adhibet media, iisque multum tribuit. | 11 |

[11.] Nota bene. Lustratio militum in Templo nostro Cœnobiali non est quod prætextu necessitatis excusetur. Non ita organorum sine cantu et mente pulsatio huic loco inconueniens est, atque militum lustratio. Etsi utraque res civilis est, tamen utriusque non est eadem ratio. Nam 1. Organa ob ecclesiasticum usum in templis constituta, non possunt civilem usum alibi quam in templis præstare. 2. Organorum auditus est res ita civilis, ut ab Ecclesiasticis nullâ specificâ contrarietate differat, sicut occupationes civiles. Nam sicut quies et recreatio ac deambulatio à sacro die non est aliena, ita nec à sacro loco.

[12.] Nota bene. Admonitio de cantatione Decalogi nititur falso funda- | 12 | -mento, quasi ¹⁰videlicet omnes Psalmi cantandi in ecclesia non sint, nisi preces quæ ad Deum dicuntur. Falsum hoc. Psalmi omnes in Ecclesiâ sunt cantati, sed Psalmorum magna est differentia. Aliis Deus invocatur vel laudatur; aliis Ecclesia docetur et excitatur; aliis pii sibi ipsis loquuntur. Materia cantionum latior est quam precum. Præterea in illis ipsis Psalmis quibus Propheta cor ad Deum dirigit directè, sæpè digreditur ad animam vel Ecclesiam. Si licet cantare historias Ps. 136 et passim, cur non præcepta? Non cantamus ea Deo, sed nobis. Hinc, sicut cum inter legendum, | 668v | ita cum inter cantandum devotio deficit, minus peccatum est quam cum inter precandum. | 13 |

[13.] Nota bene. Anglorum musica in templis extra tempus concionum periculosè laudatur:

¹¹1. Quia censuram quam cantus Romanus hic accipit ob mixturam nugarum, non minus meretur.

¹²2. Quia nititur fundamento bonæ intentionis sine mandato, quo omnes Romanæ traditiones palliantur. Remedia sacra et ecclesiastica instituere ad fallendum otium otiosorum scriptura non instituit, nec sine scripturâ instituere licet. Scriptura instituit sanctas congregationes, in quibus verbum annuncietur, sacramenta administrentur, Deus invocetur, et sacra sanctè contententur. Ecclesia non licet, ex bonâ intentione, erigere talia exercitia, quibus hominibus otiosis et sine intentione ædi- | 14 | -ficationis deambulantibus ¹³objiciamus aliquid sacrum, quo fortè ædificentur. Histriones huic fundamento comœdias superstruunt, et quidem, uti puto, non meliori jure, sed tamen minus absurdo prætextu. Nam dari in Rebuspublicis benè constitutis talia exercitia, quibus otiosi recreationem quærentes ab inhonestis divertantur ad honesta, utillissimum est, modò non ¹⁴sint sacra sed civilia. Sacra enim devotionem requirunt, et sine devotione, quæ in laudatis Anglicanis rara, saltem fortuita est, profanantur. Civilia autem devotionem fortuitam ferunt sine macula, et ex defectu devotionis nullam contrahunt profanationem. Utinam nostris otiosis pro histrionum nugacibus, et impuris theatris, obji- | 15 | -cerentur civilia historiarum et naturæ

---

8. *Responsa*: niet onderstreept.

9. *Responsa*: niet onderstreept.

10. *Responsa*: <verò> als lezing van de abbreviatie <v3>.

11. *Responsa*: <I.>.

12. *Responsa*: <II.>.

13. *Responsa*: <objicimus>.

14. *Responsa*: <sint> ontbreekt.

artiumque delectabiliorum □6Λ≅∇9ZΔ4∇, etiamsi eidem fini ¹⁵[†] apta adjungeretur, quantumvis in templo, si locus alius deficeret. Summa: Rite distinguendum est inter civilia, ecclesiastica, et profana: sacra ¹⁶et profana nunquam coëunt, sacra et civilia interdum.

Vertaling

Aan de edele heer van Zuilichem.

Edele heer,

Ik heb uw ¹⁷geschrift over het orgel gelezen. ¹⁸Ik zou het wel zelf hebben teruggebracht en mijn oordeel hebben gegeven, als mijn gezondheid, ondermijnd door het slechte weer, mij niet had verhinderd de straat op te gaan.

Het onderwerp is de belangstelling der geleerden waard, en het is ook op onze synodes enkele keren aan de orde geweest. De verhandeling heeft een goede opzet, omdat het enkele misbruiken terecht bestrijdt en enkele goede gebruiken terecht wil bevorderen, en dit alles met solide argumenten. Maar waar het meer specifiek de theologie betreft en de leer van de indifferente zaken, leek het mij in strijd te zijn met enkele wezenlijke opvattingen van de Reformatie. Ik heb enkele tijdens het lezen opwellende gedachten neergeschreven, die echter een goede uitwerking en afwerking wat betreft schrift en stijl missen. Ik voeg ze toch bij, om te laten zien dat ik het boek heb gelezen. Vergiffenis zal het gebrek goedmaken.

Ik voeg twee teksten in handschrift bij die ik indertijd in Leiden heb vervaardigd. Eén ervan handelt over de kerkelijke ceremoniën en voert argumenten aan waarom ik het kerkelijk gebruik van het orgel, waarover aan het eind van uw werk wordt geschreven, afkeur. Het ¹⁹andere handelt over de ware indeling van de filosofie en geeft redenen waarom ik wil dat om dat doel te bereiken iets anders moet worden ingevoerd, vooral in de hoofdstukken 5, 20, 21, enzovoorts. Ik vraag u beleefd of u beide manuscripten te gelegener tijd eens wilt doorlezen en mij dan uw ²⁰oordeel laat blijken.

Ik bid God met aandrang dat hij allen die aan het roer van de Republiek staan inspireert tot een dergelijke bezorgdheid omtrent alles wat de kerk onteert en te schande maakt.

Uw nederige
Caspar Streso.

Den Haag, 20 april 1640.

Bijlage

²¹[NB 1.] ‘Kamerspelen hebben nog iets stichtelijks uit de heilige geschiedenissen vertoond’. Ik antwoord: De wereldse verwoording en voorstelling van heilige zaken is veel wereldser dan de wereldlijke klank zonder gedachte in een gewijde ruimte.

---

15. In de *Responsa* is hier het teken <†> geplaatst.

16. KA XLVIII: <et profana: sacra et profana> en <et civilia interdum> niet meer leesbaar door slijtage.

17. ‘Orgelgebruyck.’

18. Uit deze zin kan men afleiden dat Huygens het manuscript van zijn ‘Orgelgebruyck’ persoonlijk aan Streso is komen overhandigen.

19. Misschien is bedoeld het geschrift dat later is gepubliceerd als *Dissertatio de usu philosophiæ inter Christianos* (Den Haag 1656).

20. Over een dergelijke beoordeling door Huygens is niets bekend.

21. Zie *Orgelgebruyck*, p. 25.

²²NB [2]. Er is verschil tussen het genot van een maaltijd en dat van muziek. Het eerste past niet een gewijde plaats, het laatste wel. Reden: omdat het genot aan maaltijden lichamelijk is, en niet alleen uit voedsel bestaat, maar ook uit gesprekken en drinkgelagen waarin veel plaatsvindt dat tegen de stichting ingaat. *Het genot van muziek echter draagt, door geestelijke, of althans niet-wereldlijke liederen te laten klinken, op zijn manier bij tot de verheffing van de geest; het is tenminste, als het al niet valt onder die* ²³ *betamelijckheit en goede orde* ¹ [waarvan sprake is in] 1 Cor. 14:40 (wat ik gaarne aanneem), dan daarmee in elk geval niet strijdig. Want in de kerk is veel en gebeurt veel dat noch kerkelijk, noch wereldlijk is, maar burgerlijk, wat ik vanwege het bijzondere gebruik en doel van die plaats niet zo gauw zou invoeren, maar eenmaal ingevoerd en ingeburgerd vanwege het *indifferente* karakter niet zo gauw zou stopzetten. Want gewoontes aanvallen zonder noodzaak verdient noch lof, noch ontkomt het aan naijver en kritiek. De uitvoering van onkiese liederen wordt terecht uit de kerk geweerd.

²⁴NB [3]. Het gebruik om in de kerk te begraven is, geloof ik, uit bijgeloof ontstaan. Maar het had ook zonder bijgeloof kunnen ontstaan, zoals het nu zonder bijgeloof wordt gepraktiseerd. Wij begraven in de kerk niet vanwege de heiligheid maar vanwege de eer van de plaats. Het is een kwestie van eer en niet van godsdienst om in de kerk te worden begraven. Ik geef toe dat het geen nut heeft, maar houd staande dat het geen kwestie van bijgeloof is, en dat het argument, ontleend aan het ontstaan, niet opgaat.

NB 4. Het in het Grieks en Latijn citeren van bepaalde uitspraken lijkt mij een hindernis te kunnen zijn voor het begrip bij hen die deze talen niet beheersen. Misschien was het beter de hoofdtekst geheel Nederlands te houden, en als er iets is wat in het Grieks of Latijn fraai wordt uitgedrukt, dat in de marge te plaatsen.

²⁵NB 5. Ik ben het er niet mee eens dat muziek, verbonden met de stem en het hart, direct bijdraagt tot de lof Gods; *maar wel dat [muziek] die met de stem is verbonden de gemoedstoestanden van het hart in beweging brengt, en [aldus] het hart met de stem verbindt, en zo indirect de lof Gods bewerkstelligt.*

NB 6. Het kerkelijk gebruik is toegestaan, maar daarom is het burgerlijk gebruik nog niet verboden; alleen misbruik moet worden vermeden.

NB 7. Als de muziek moet worden aangewend voor de godsdienstoefening en de vroomheid, dan is mij er niet weinig aan gelegen dat de kunstenaar een goede ²⁶Christen is. Het is niet hetzelfde wanneer een toneelspeler aan het hof of een katholiek in de kerk dan wel een eerbaar en vroom man de leiding heeft bij het heilige gezang. Een waarschuwing dient te worden ingevoegd.

NB 8. Hoe ook de muziek van de Joodse tempel niet louter ceremonieel was, en [niet] eigen aan de Joden, toch was ze niet indifferent, maar bij mandaat ingesteld door de profeten, door de apostelen noch overgenomen, noch aanbevolen en vastgelegd in de geestelijke kindertijd van de oudvaderen, die op sacramentele wijze de vreugden van het eeuwige leven en de geestelijke overvloed van het Nieuwe Verbond uitbeelden, en daarom niet in de synagogen, voorzover ik weet, maar alleen in de tempel gebruikt. *Bij ons moet dat, als er bij de diensten al plaats of toepassing voor het orgel is, onder de indifferente zaken worden gerekend, en op geen enkele wijze voor sacramenteel worden gehouden.*

²⁷NB 9. De vroomheid van [Richard] Hooker wordt bij de vrome Engelsen niet zeer hoog geacht, maar wordt eerder gemist. En al zegt hij op deze plaats ware zaken, ik vind daarom nog niet dat hij als vrome in het zonnetje moet worden gezet.

NB 10. Over de panelen waarop het woord Gods met gouden letters is geschreven. Dit schijnt geen belediging, die in dit geschrift vermelding verdient. Niet immers is alles ijdel, wat behalve als versiering geen nut heeft. De ijdelheid is niet zozeer een aandoening van het voorwerp maar van de geest, en bestaat

---

22. Zie *Orgelgebruyck*, p. 26.

23. 1 Cor. 14:40: Laat alles *betamelijck en in goede orde* geschieden.

24. Zie *Orgelgebruyck*, pp. 16-18.

25. Zie *Orgelgebruyck*, pp. 56-63.

26. Zeker doelt Streso hier op het gegeven dat vele organisten aan Calvinistische stadskerken zelf katholiek waren. Pieter de Vois, organist van de Jacobskerk te Den Haag, was ook katholiek.

27. Zie *Orgelgebruyck*, pp. 88-89.

daarin dat de geest van de mens om grote doeleinden te bereiken ijdele middelen toepast en daaraan veel waarde hecht.

²⁸NB 11. De inspectie van soldaten in onze Kloosterkerk is niet iets wat onder het voorwendsel van noodzakelijkheid kan worden verontschuldigd. Het bespelen van het orgel zonder gezang en inhoud is voor deze plaats niet op dezelfde wijze ongepast als de inspectie van de soldaten. Hoewel beide burgerlijke aangelegenheden zijn, is de grondslag niet dezelfde. Want ten eerste kunnen orgels, in de kerken geplaatst voor kerkelijk gebruik, het burgerlijk gebruik niet ergens anders dienen dan in de kerken. En ten tweede is het luisteren naar een orgel op zodanige wijze een burgerlijke zaak dat het door geen specifieke tegenstrijdigheid van kerkelijke zaken verschilt, net zoals burgerlijke bezigheden. Want zoals rust en ontspanning en rondwandelen niet ongepast zijn op een heilige dag, zijn zij dat ook niet op een heilige plaats.

²⁹NB 12. De waarschuwing over het zingen van de Tien Geboden is gebaseerd op een verkeerde grond, alsof niet alle psalmen in de kerk mogen worden gezongen, tenzij zij gebeden tot God zijn. Dit is onjuist. Alle psalmen kunnen in de kerk worden gezongen, maar tussen de psalmen bestaat groot onderscheid. In sommige wordt God aangeroepen of geprezen; in andere wordt de kerk onderwezen of vermaand, in weer andere spreken de gelovigen tot zichzelf. Het onderwerp van de gezangen is ruimer dan dat van gebeden. Bovendien richt de ³⁰profeet in juist die psalmen waarin hij zijn hart direkt tot God richt vaak ook het woord tot de ziel of de kerk. Als we de geschiedenissen van Psalm 136 en andere mogen zingen, waarom dan niet de voorschriften? Wij zingen die niet voor God, maar voor ons. Vandaar dat wanneer onder het zingen evenals onder het lezen de devotie ontbreekt, minder wordt gezondigd dan wanneer dit gebeurt onder het bidden.

³¹NB 13. Het is niet zonder gevaar het gebruik van de muziek door de Engelsen in de kerk buiten de preektijden aan te prijzen:

1. Omdat dat niet minder de veroordeling verdient dan die het Roomse gezang hier krijgt vanwege alle zinloze bijkomstigheden.

2. Omdat het steunt op het fundament van de goede bedoeling zonder een mandaat, wat een kenmerk is van alle Roomse tradities. De Schrift beveelt niet geestelijke en kerkelijke remedies in te stellen om een einde te maken aan de ledigheid der ledigen, noch mag men dat zonder de Schrift doen. De Schrift heeft heilige bijeenkomsten ingesteld, waarin het woord wordt verkondigd, de sacramenten worden toegediend, God wordt aangeroepen, en gewijde teksten vroom worden gezongen. Het is de kerk niet toegestaan om uit goede bedoeling zodanige oefeningen in te stellen waarmee wij niets uitvoerende en zonder het doel van stichting rondlopende mensen iets heiligs opdringen, om ze daarmee misschien te stichten. Toneelspelers bouwen op dit fundament hun komedies, en dat wel niet met beter recht, maar althans met een minder onzinnig voorwendsel. Want in goed georganiseerde gemeenschappen is het bestaan van dergelijke oefeningen, waardoor ledigen die het vermaak zoeken van het oneerbare tot het eerbare worden gebracht, zeer nuttig, mits ze niet geestelijk, maar wereldlijk zijn. Het heilige vraagt immers devotie, en zonder die devotie, die bij de geprezen Engelsen zeldzaam is, of hoogstens toevallig, wordt het geestelijke geprofaneerd. Wereldlijke zaken verdragen een toevallige devotie zonder smet, en het ontbreken van devotie leidt niet tot profanatie. O, mochten aan onze ledigen in plaats van de onzinnige en scabreuze voorstellingen van de toneelspelers maar burgerlijke ¹uiteenzettingen¹ worden voorgezet, over de geschiedenis, de natuur en de schone kunsten, ook al zou tot hetzelfde doel een geschikt [[†]] worden toegevoegd, desnoods in de kerk, als een andere plaats daarvoor zou ontbreken. Samengevat: Terecht moet men onderscheid maken tussen burgerlijke, gewijde en profane zaken. De gewijde en profane zaken kunnen nooit samengaan, gewijde en burgerlijke van tijd tot tijd wel.

---

28. Zie *Orgelgebruyck*, pp. 23-24.

29. Zie *Orgelgebruyck*, pp. 132-136.

30. David.

31. Zie *Orgelgebruyck*, pp. 139-140.

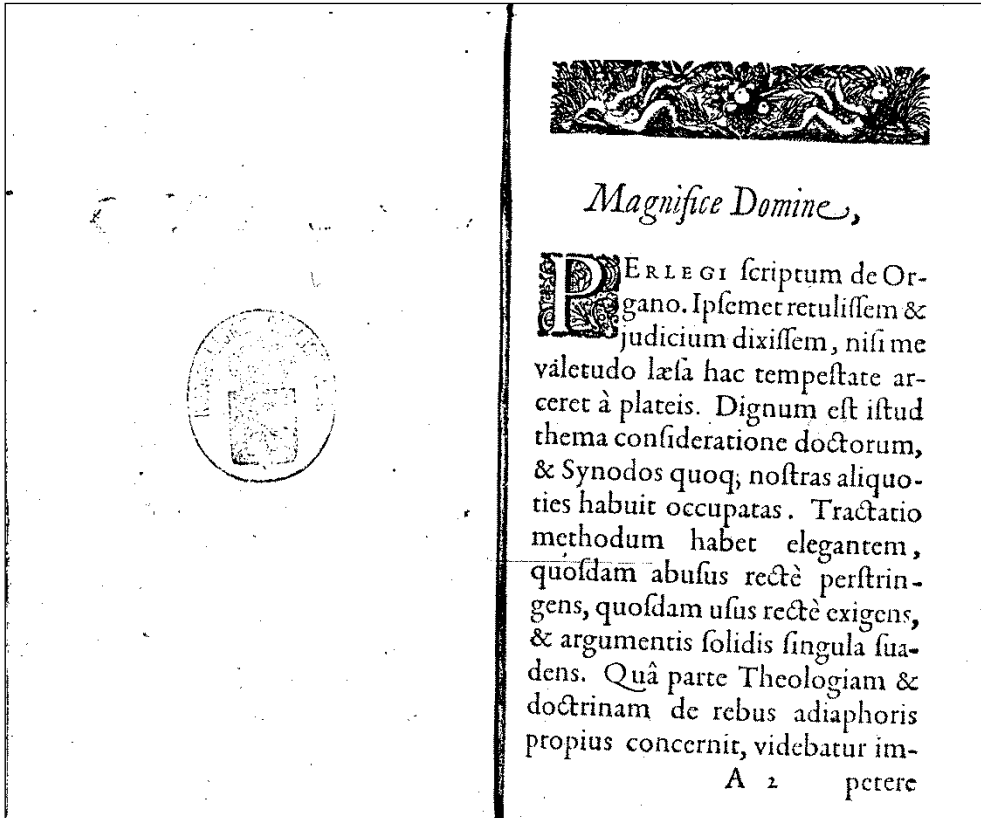

¶. Puto quod in Graecia vel Italia
quod elegantius et in Graecia vel Italia
¶. Apparet quod supra in voce u. code conjugata
¶. Visus est etiam collegatus, sed utrum sit
¶. Si ad cultum et delibationem adhibita et
¶. Ut in templo Iudaei multa mensae ceremonialis non
¶. Sed ex mandato per prophetas instituta, ab apostolis non
¶. fabula veteris fundata, sed utrumque gaudia
¶. quod in aliis templis usitata. Apud nos
¶. censeo et nec illo modo sacramentalis putandis.

NB. Hocken fietas apud pios Anglos
multum celebrat sed post se deperditur. Vnde hoc
lucro Vera dicitur, nam videtur deo pro pio celebrando.
NB. de tabulis qd. Xpi. di. aureis literis et inscriptione. Hinc
videtur hanc aliam aq. quidem mentis in scripto digne
non enim omnia vera sunt quae propter breuitatem
multum ubi habent. Vanitas non tam certis quam mentis
affectus est. Et in eo certitudo quod mens hominis ad negum
fines assequendos inania et libere redit, qd. multum in
hinc.
NB. Vnde multum in templo nostro celebrari non
est quod prolechi necessitate exoptetur, non ita orga
norum ~~hinc certis~~ ^{hinc certis} pulsatio. Nunc loco in ceteris
atq. multum ~~hinc certis~~ ^{hinc certis} hinc certis. Est ubi res civilis et
tamen ubi res ~~hinc certis~~ ^{hinc certis} hinc certis. Nam in organa
ob ecclesiasticam ubi in templo celebrata non possunt
ten ~~hinc certis~~ ^{hinc certis} hinc certis. Nam in organa
ganonia auditis et res ita cordis ita ab ecclesiasticis
nulla specifica certitate differt hinc certis. Nam in organa
Vnde. Nam hinc certis. Nam in organa
tio a hinc certis. Nam in organa
NB. Hinc certis. Nam in organa
quas. Nam in organa
preces. Nam in organa
in ecclesia hinc certis. Nam in organa
Alijs. Nam in organa
Ergo hinc certis. Nam in organa
miser hinc certis. Nam in organa
mis quibus propheta ut ad hinc certis. Nam in organa
gredi hinc certis. Nam in organa
hinc certis. Nam in organa
ca hinc certis. Nam in organa

Ita cum inter Cantuarum & Rothomagensium
 catum est quam cum inter predictum
 N. Anglorum Musica in Anglia exa tempore concionum
 per antea laudabatur.
 1. quia cantus quem Cantuarum hic accepit per
 ram negatur, nisi minus meretur
 2. quia nihil fundamenti bonae intentionis sine mandato
 quo omnes Romanae traditiones pullantur. Remedia
 laici & ecclesiastica nihil est ad fallendum utrum utro
 bonum sit pro ut si nihil nec sine scriptura nihil
 tunc. Scriptura nihil fundat congregaciones in
 quibus Verbum annuntietur, sacramenta commendentur
 Ter horum illi vocantur Ecclesiam non hoc est bona intentione
 sublecan. Ergo tunc exordia quibus summi obsequii &
 tentur sine intentione ad faciendam deambulandi dignitatem
 ut quod sacrum quo forte adificetur. Hiciones
 sunt fundamenta comedias, superstitiosas, et quidem
 ut patet, non melioribus sed fere minus
 abusus patet. Nam dicitur Re. publ. bene con
 ditus, tunc exordia quibus obsequii recreantur
 quarentes ab inmensis dilectantur ad honesta
 uti putantur, modo non sint laici sed civi
 lia. Laici enim devotioem requirunt et sine
 de hinc, qui in laudat Anglorum para, tunc
 foris est, profaneatur. Omnia autem
 de hinc foris sine macla e
 de defectu de hinc nullam urbem profa
 namque. Utinam nobis obsequii pro hinc
 negantur & inquisitibus obsequentibus civilia
 de hinc et natura Pasceat utraque, etiam F
 Summa: Pile d'ingredum est inter civilia, ecclesiam
 et hinc.

 Magnifico Domino
 Domino de Zichodem.

⁴petere quaedam Reformationis essentialia. Exciderunt quaedam notæ inter legendum natae, sed carent decore & decoro calami & styli. Addo tamen, ut testis me legisse. Venia supplebit defectum. Addo duo manuscripta olim, cum Leidæ oriärer, composita; quorum alterum, de ceremoniis Ecclesiasticis, argumenta suppeditat cur Ecclesiasticum illum Organi usum, de quo in fine scripti agitur, improbem; alterum, de Philosophiæ vera dispositione, rationes reddit cur aliquid aliud ad finem istum obtinendum introductum cupiam: præsertim cap. 5. 20, 21, &c. Rogo quam humanissimè ut M. T. utrumque manuscriptum dato otio percurrat, & iudicium suum mihi aperiat. Deum oro quam maxi-

maximè ut omnibus, qui ad clavum Reipublicæ sedent, infundat talem sollicitudinem circa ea quæ Ecclesiæ dedecori & scandalo sunt.

Hage-Comit.
20. Apr. 1640.

M. T.

Humill.

CASPARVS STRESO.

A 3 N.B.

6

N. B.

CAmerspelen hebben noch yet stich-
telix uyt de H. gheschiedenissen
verthoont. *R.* Sacrorum profana
eloquutio & repræsentatio longè
profanior est, quàm profanus so-
nus sine mente in loco sacro.

N. B. Alia est convivii, alia Musicę
voluptas. Illa loco sacro non con-
venit, hæc convenit. Ratio: quia
convivorũ voluptas corporea est,
& non solùm cibus, sed colloquiis
ac debacchationibus constat, in
quibus præcipuè residet quod con-
tra ædificationem est. Musicæ au-
tem voluptas, sacra, aut saltem
non profana carmina sonando, ad
mentis elevationem suo modo
pertinet, saltem, si non pertinet ad
istam *ἄσκησις αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων*, 1 Cor.
14. v. 40. quod facillè do, non est
tamen

tamen contra eam. In templis
multa sunt & fiunt quæ nec Eccle-
siastica nec profana sunt, sed civi-
lia, quæ propter eximium loci u-
sum atque scopum non facillè in-
troduserim; ita propter *ἀδιαφορίαν*
non facillè ejecerim introducta &
inoleta. Nam consuetudines sine
necessitate impetere nec laudem
meretur, nec invidiam & censuram
effugit. Impuri carminis repræ-
sentatio meritò ex templis ejicitur.

N. B. Mos sepeliendi in tem-
plis ex superstitione ortus est: Cre-
do: At potuisset etiam sine super-
stitione oriri, sicut nunc sine su-
perstitione usurpatur. Sepelimus
in templo, non ut in loco sanctio-
re, sed ut in loco honoratiore. Ho-
noris, non religionis est, in templis
sepeliri. Fateor non esse ex usu;

A 4 sed

8

sed sine superstitione esse conten-
do, & non valere argumentum ab
origine desumptum.

N. B. Quorundam dictorum
Græca vel Latina citatio intelle-
ctum imperitorum videtur impe-
ditura. Fortè præstaret, contextum
rotum facere Belgicum, & siquid
elegantia est in Græcis vel Latinis,
in margine scribere.

N. B. Non approbo, quod Mu-
sica cum voce & corde conjuncta
directè pertineat ad laudem Dei;
sed quod cum voce conjuncta ad-
fectus cordis cieat, & cor voci con-
jungat, atque ita indirectè laudes
Dei operetur.

N. B. Licitus est usus Eccle-
siasticus, sed usus civilis illicitus
ideò non est, modo abusus ar-
ceatur.

N. B. Si

N. B. Si ad cultum & devotio-
nem adhibenda est Musica, non
parum in eo situm videtur, ut ar-
tifex sit bonus Christianus. Non
perinde est, sive histrio in aula,
Pontificiusve in templo, sive vir
honestus & pius plectrum gerat in
sacris canticis. Admonitio inse-
renda.

N. B. Utut templi Judaici
Musica merè ceremonialis non
fuerit & Judæis peculiaris, tamen
non fuit adiaphora, sed ex man-
dato per prophetas instituta, ab
Apostolis nec usurpata nec com-
mendata, & in spiritali infantia
veterum fundata, vitæ æternæ
gaudia & N. T. abundantiam spi-
ritualiter ex institu-
tuto repræsentans, ideoque non in
synagogis, quod sciam, sed in solo

A 5 tem-

¹⁰
templo usitata. Apud nos, si quis est in sacris Organorum locus & usus, inter adiphora censendus est, nec ullo modo sacramentalis putandus.

N. B. Hookeri pietas apud pios Anglos non multum celebratur, sed potius desideratur. Utut hoc loco vera dixit, non videtur ideo pro pio celebrandus.

N. B. De tabulis quibus verbum Dei aureis literis est inscriptum. Non videtur offendiculum, cujus quidem mentio hoc scripto digna. Non enim omnia vana sunt, quæ præter ornamentum nullum usum habent. Vanitas non tam entis quam mentis affectio est, & in eo consistit, quod mens hominis ad magnos fines assequendos inania adhibet media, usque multum tribuit. *N. B.*

¹¹
N. B. Lustratio militum in templo nostro cœnobiali non est quod prætextu necessitatis excusetur. Non ita organorum sine cantu & mente pullatio huic loco inconueniens est, atque militum lustratio. Etsi utraque res civilis est, tamen utriusq; non est eadem ratio. Nam 1. Organa ob Ecclesiasticum usum in templis constituta, non possunt civilem usum alibi quàm in templis præstare. 2. Organorum auditus est res ita civilis, ut ab Ecclesiasticis nullâ specificâ contrarietate differat, sicut occupationes civiles. Nam sicut quies & recreatio ac deambulatio à sacro die non est aliena, ita nec à sacro loco.

N. B. Admonitio de cantatione Decalogi nititur falso fundamento,

¹²
mento, quasi verò omnes Psalmi cantandi in Ecclesia non sint, nisi preces quæ ad Deum dicuntur. Falsum hoc. Psalmi omnes in Ecclesia sunt cantati, sed Psalmorum magna est differentia. Aliis Deus invocatur vel laudatur: aliis Ecclesia docetur & excitatur: aliis pii sibi ipsis loquuntur. Materia cantionum latior est quam precum. Præterea in illis ipsis Psalmis quibus Propheta cor ad Deum dirigit directè, sæpè digreditur ad animam vel Ecclesiam. Si licet cantare historias Ps. 136. & passim, cur non præcepta? non cantamus ea Deo, sed nobis. Hinc, sicut cum inter legendum, ita cum inter cantandum devotio deficit, minus peccatum est quam cum inter precandum.

N. B. An-

¹³
N. B. Anglorum Musica in templis extra tempus concionum periculosè laudatur.

I. Quia censuram quam cantus Romanus hic accipit ob mixturam nugarum non minus meretur.

II. Quia nititur fundamento bonæ intentionis sine mandato, quo omnes Romanæ traditiones palliantur. Remedia sacra & Ecclesiastica instituere ad fallendum otium otiosorum scriptura non instituit, nec sine scriptura instituere licet. Scriptura instituit sanctas congregationes, in quibus verbum annuncietur, sacramenta administrantur, Deus invocetur, & sacra sanctè cantentur. Ecclesiæ non licet, ex bona intentione, erigere talia exercitia, quibus hominibus otiosis & sine intentione edificatio-

<p>¹⁴ ficationis deambulantibus objicimus aliquid sacrum, quo fortè ædificentur. Histriones huic fundamento comœdias superstruunt, & quidem, uti puto, non meliori jure, sed tamen minùs absurdo prætextu. Nam dari in Rebuspub. benè constitutis talia exercitia, quibus otiosi recreationem quærentes ab inhonestis divertantur ad honesta, utilissimum est, modò non sacra sed civilia. Sacra enim devotionem requirunt, & sine devotione, quæ in laudatis Anglicanis rara, saltè fortuita est, profanantur. Civilia autem devotionem fortuitam ferunt sine macula, & ex defectu devotionis nullam contrahunt profanationem. Utinam nostris otiosis pro histriionum nugacibus, & impuris theatris objicere-</p>	<p>¹⁵ cerentur civilia historiarum & naturæ artiumque delectabiliorum ἀκροατήρια, etiamsi eidem fini † apta adjungeretur, quantumvis in templo, si locus alius deficeret. Summa: Ritè distinguendum est inter civilia, Ecclesiastica, & profana: Sacra & profana nunquam coeunt, sacra & civilia interdum.</p> <p style="text-align: right;"><i>Vir</i></p>
---	--